

A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNYJAVASLATRÓL

• A büntetőeljárás szabályozása az Alkotmányban biztosított jogok többségét érinti: kezdve a személyes szabadsághoz, a magánlakás sérthetetlenségéhez, a személyes adatok védelméhez való joggal, olyan alapvető eljárási garanciáig, mint az ártatlanság védelme, a védelemhez való jog és a habeas corpus. Éppen ezért számít különös jelentőségűnek, hogy az Országgyűlés új büntetőeljárás kódex elfogadására készül. A parlamenti vita idején mind a politikai döntéshozóknak, mind a közvélemény formálóinak le kell számolniuk néhány közkeletű tévhittel:

➔ A büntetőeljárás során a törvény nem a „bűnözők jogait” védi, hanem **a minden polgárt megillető alkotmányos jogokat biztosítja** azok számára, akikről jogeros bírói ítélet nem állapította meg, hogy bűncselekményt követtek el.

➔ **Az emberi jogok tiszteletben tartása az eljárás során nem akadályozza a felderítést.** Az igazán professzionális rendőrségek alkalmazkodni tudnak a jogi környezethez, eredményességük általában nem romlik új követelmények állítása esetén.

➔ Az emberi jogokat tisztelő eljárásban nagyobb az esély arra, hogy a történeteket a valóságnak megfelelően állapítják meg, és így **a bűnöst, nem pedig az ártatlant ítélik el.**

A törvényjavaslat elfogadása esetén olyan korszerű eljárási kódex léphet hatályba, amely számos új - de sokhelyütt már jól bevált - jogintézményt honosít meg, és megteremt az alapvető feltételeit az egyéni jogokat tiszteletben tartó, ugyanakkor

hatékony büntetőeljárásnak. Ennek legfőbb jelei a javaslatban a következők:

➔ A terhelt jogának védelmére törekszik, egyúttal **csökkenti a nyomozó hatóság és a vád képviselőjének túlhatalmát.**

➔ A titkos eszközök és a súlyosabb kényszerintézkedések alkalmazásáról a **nyomozási bíró dönt**, ami reményt nyújt arra, hogy a jövőben kevesebb törvénysértő és önkényes hatósági szabadságkorlátozásra kerül sor.

➔ A felek általi kizárás rendszerében a **bírói tárgyalás kontradikción alapul**, ahol a védő és a vádló szerepe megnő, a bíró pedig a "második vádló" helyzetéből az eljárás törvényessége felett örökös pártatlan döntő szerepébe kerül.

Ugyanakkor a törvényjavaslat számos olyan elemet is tartalmaz, amely a elentétes büntetőeljárás alkotmányos alapelveivel és a kódex szellemiségével. A gyanúsítottak jogainak felsorolása nényos, illetve nem tartalmaz kellő biztosítékokat a felsorolt jogok érvényesülésére. Alapjogi nézőpontból aggályos az előzetes letartóztatás szabályozása, valamint a személyes adatok, köztük az egészségügyi adatok felhasználásának rendezése. A törvényjavaslat az elmúlt rendszert idézően foglalkozik - illetve nem foglalkozik - a jogvédő szervezetek szerepével. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye által is deklarált tisztességes eljárás (fair trial) elvének érvényesülését kérdőjelezi meg, hogy néhány korábban elfogadott törvény (rendőrségi törvény, vámtörvény stb.) módot ad a büntetőeljárás szabályok megkerülésére és így az emberi jogokat sértő eljárásra.

A gyanúsítottak jogai

Aki ellen büntetőeljárást indítanak, kiszolgáltatott helyzetbe kerül: korlátozzák a szabadságát, beavatkoznak a magánéletébe, súlyos szankciókkal fenyegetik. Az Alkotmányban és a büntetőeljárás törvényben rögzített jogok biztosítják a megfelelő védekezés lehetőségét a gyanúsítottak számára, és mérséklik a kiszolgáltatottságukat. Néhány kiegészítéssel és módosítással a törvényjavaslat betöltheti ezt a feladatát.

• A javaslat úgy rendelkezik, hogy a gyanúsítottal a kihallgatás elején kell közölni a gyanúsítás lényegét, és ekkor kell tájékoztatni a jogairól. Ez az elfogadhatatlan jelenlegi gyakorlat fenntartását jelentené: ma megbílnélhetnek és őrizetbe vehetnek valakit anélkül, hogy közölnék vele, mindezekre miért kerül sor. Az új kódexnek az általános szabályok között rögzítenie kell, hogy a gyanúsítottat a vele szemben foganatosított első kényszerintézkedés vagy más eljárási cselekmény alkalmával haladéktalanul tájékoztatni kell a jogairól és arról, hogy mivel gyanúsítják.

• A gyanúsítottaknak jogot kell biztosítani arra, hogy őrizetbe vételük esetén hozzátartozóikkal együtt ügyvédjüket is értesítsék. A javaslat alapján erre csak „megjelölt hozzátartozó hányában” kerülhet sor, azonban teljesen indokolatlan választásra kényszeríteni a gyanúsítottakat. Ez a szabály ellentétben áll a javaslat azon rendel-

kezelésével, amely deklarája, hogy az őrizetben vagy letartóztatásban lévő terhelte kapcsolatot tarthat a védőjével.

- Visszaélésre ad lehetőséget, hogy a bíróság mellett a nyomozó hatóság és az ügyész is dönthet a gyanúsított védőjének kirendeléséről, meghatározhatja a védő személyét, és ha a gyanúsított más védő kirendelését kéri, akkor a nyomozó hatóság és az ügyész is határozhat a kérelemről. Elfogadható megoldás lenne, ha a kirendelésrel kapcsolatos döntéseket a nyomozás bíró hozná meg az ügyvédi kamara bevonásával. A döntés előtt pedig meg kell emenni a gyanúsított véleményét a védő személyéről. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a kirendelt védő intézménye ma nem tölti be szerepét. A közelmúltban állapította meg az állampolgári jogok biztosa, hogy az esetek nagy többségében sérül a védelemhez való joga azon gyanúsítottaknak, akik mellett kirendelt védők járnak el. Ha elmarad a kirendelés intézményének újraszabályozása, akkor a polgárok között jogállamban elfogadhatatlan különbség alakul ki a joghoz való hozzájutás esélyét illetően.

- A terhelte elmeállapotáról adott szakvélemény tartalmazza, hogy az érintett mit mondott el a szakértőnek az eljárás alapjául szolgáló cselekménnyel kapcsolatban. Ugyanakkor védője nincs jelen a vizsgálaton, jogairól (hallgatás joga stb.) nem tájékoztatják. Amennyiben a nyomozás addigi bizonyítékaihoz képest új adatok merülnek fel, a nyomozó hatóságok - a Legfelsőbb Bíróság tiltó állásfoglalása ellenére - felhasználják azokat a terhelte szemben. Ennek megakadályozása érdekében indokolt előírni, hogy a szakvélemény nem tartalmazhatja a terhelte nyilatkozatát a cselekményről.

A gyanúsítottak jogai tehát a következő kiegészítésre szorúlnak:

- A gyanúsításról és a **jogokról szóló tájékoztatásnak a gyanúsítottal szembeni első kényszerintézkedés vagy más eljárási cselekmény alkalmával** kell megtörténnie.

- A nyomozó hatóság minden esetben köteles **értesíteni a fogva tartott gyanúsított ügyvédjét.**

- A **védő kirendelésével** kapcsolatos döntéseket a **nyomozási bíró** és az ügyvédi kamara hatáskörébe kell utalni.

• A gyanúsítottat a **szakértői vizsgálat során is megilletik a jogai.** Az elmeállapotról készült szakvélemény nem tartalmazhatja a terhelte nyilatkozatát a cselekményről.

Az előzetes letartóztatás

A rendszerváltás egyik korán megvalósult követeléseként 1989 óta nem az ügyészség, hanem a bíróság dönt a gyanúsítottak előzetes letartóztatásáról. Ugyanakkor - a várakozásokkal ellentétben - a nyolcvanas évekhez képest nőtt a letartóztatások gyakorisága. (1996-ban a bírák az ügyészségtől érkező letartóztatási indítványok kilencvenhárom százalékának helyt adtak.) Az elfogadhatatlan joggyakorlat egyik oka a bírói mentalitás, amely a nyomozó hatóságok kényelmi szempontját („jobb, ha kéznél van a gyanúsított”) veszi alapul. Másrészt mind ez ideig maga a törvény sem nyújtott kellő védelmet a jogsértő gyakorlat ellen. A törvényjavaslat ezen hiányosságok egy részét megszünteti: a bíró a jövőben a felek által előterjesztett és az általa beszerzett bizonyítékok alapján mérlegelheti a szabadságkorlátozás indokoltságát, továbbá a javaslat a lehetséges letartóztatási okok némelyikét a korábbiaknál pontosabban írja körül. Az óvadék bevezetése és a lakhelyelhagyás tilalom alkalmazásának bővítése a házi őrizet formájával pedig megfelelő alternatívát kínál a bírák számára a letartóztatás helyett. Mindemellett a javaslat több ponton módosításra szorú.

- Túlzottan általános letartóztatási ok a gyanúsított jelenlétének biztosítása az eljárási cselekményeknél, jelentős a veszély, hogy ezzel az indokkal sokakat pusztán azért fosztanak meg a szabadságuktól, mert nincs lakóhelyük vagy állandó munkájuk. Kifogásolható, hogy újabb bűncselekmény elkövetésének pusztán vélelmezése elegendő a szabadságkorlátozáshoz. Ésszerű szűkítést jelentene, ha a törvény akkor tenné lehetővé a letartóztatást, ha a gyanúsított az eljárás során újabb bűncselekmény elkövetésére tett előkészületet vagy kísérletet.

- A jövőben a bírónak lehetősége lenne arra, hogy legfeljebb hat nappal meghosszabbítsa a gyanúsított őrizetét az előzetes letartóztatás feltételeinek tisztázása érdekében. A változtatás célja, hogy csökkentsen a megalapozatlan letartóztatások száma, ugyanakkor jelentős a veszélye annak, hogy a rendőrség az így nyert időt a gyanúsított megtörésére, beismerő vallomás kikényszerítésére próbálja felhasználni. Mivel az eljárás megindításától a hetvenkét órás őrizet lejártáig a nyomozó hatóságok számára elegendő idő és eszköz áll rendelkezésre a letartóztatáshoz szükséges bizonyítékok előteremtéséhez, a törvény az őrizet bírói meghosszabbítását csak kivételes esetben, a védő vagy a terhelte indítványa esetén engedheti meg.

- A javaslat szerint a letartóztatást büntetés-végrehajtási intézményben kell végrehajtani, de lehetővé teszi azt is, hogy a gyanúsított 60 napig rendőrségi fogdában tartsák. A kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód megelőzésére alakult európai tanácsbi bizottság 1994-ben elmarasztalta Magyarországot, amiért a rendőrségen is tartanak fogva letartóztatottakat, mivel ott fennáll a kényszervallatás és a rendőri bántalmazás veszélye. Elfogadható megoldás az volna, ha kizárólag büntetés-végrehajtási intézményekben helyeznék el a gyanúsítottakat, egyúttal biztosítanák számukra a gyakori - az elítélteknél gyakoribb - kapcsolattartás és csomagfogadás lehetőségét.

- A mai szabályok szerint akár életfogytig is tarthatnak valakit letartóztatásban anélkül, hogy a bíróság a bűnösségét megállapította volna. A törvényjavaslat szerint a letartóztatás három évig tarthat, kivéve, ha harmadfokú vagy megismételt eljárás van folyamatban. Ez a szabály azonban továbbra is megengedhetlenül hosszú szabadságkorlátozással fenyegeti a később esetleg ártatlannak bizonyuló gyanúsítottakat. Pusztán a másodfokú, illetve a jogerős elsőfokú határozat meghozatala szükséges három éven belül, s ha az eljárás tovább folytatódik - ami semmiképpen sem a terhelteknél rónató fel -, akkor a jövőben sem lesz fejső határa az előzetes letartóztatás idejének.

A letartóztatáshoz hasonló szabadság-elvonással jár az ideiglenes kényszeroroggykezelés, amellyel kapcsolatban a javaslat

semmiféle időbeli korlátot nem állapít meg. Garanciális jelentőségű, hogy a kódex a két kényszerintézkedésnél azonos időhatárokat állapítson meg, gátat szabva az eljárás indokolatlan elhúzódásának.

- A pótmagánvád intézményének újbóli bevezetése jogot ad a bűncselekmény átkoztatának arra, hogy az eljárás folytatását kikényszerítse, ha az államot képviselő ügyész erre nem lát alapot. A törvényjavaslat szerint ilyen esetben a sértett az ügyész jogait gyakorolja, beleértve a vádlott személyi szabadságának elvonásával vagy korlátozásával egyúttá ró kényszerintézkedés elrendelésének indítványozását. Mivel a sértett - érthető okokból - érzelmi alapon viszonyul az ügghöz, és a szabadságelvonás fenntartásában érdekelt, ésszerű volna, ha a törvény kimondaná, hogy az eljárás ügyészi megszüntetése után a pótmagánvádló nem indítványozhatja az előzetes letartóztatás elrendelését.

Tehát az előzetes letartóztatás szabályai a következő pontokon szorulnak módosításra:

➔ **A letartóztatási okok további pontosítást** igényelnek, mert az általános megfogalmazás indokolatlan szabadságelvonást eredményezhet.

➔ A letartóztatás feltételeinek tisztázása érdekében a bíró csak **a terhelt vagy védője indítványára hosszabbíthatja meg az őrizetet**

➔ Az előzetes letartóztatás **végrehajtására kizárólag büntetés-végrehajtási intézményben kerülhet sor**, a terheltek jogainak biztosításával.

➔ A letartóztatás **nem tarthat tovább három évnél** harmadfokú és megismételt eljárás esetén. Ha a terheltes fogva tartják, **a másodfokú döntést ennél is rövidebb idő alatt** kell meghozni.

➔ Az **ideiglenes kényszer-gyógykezelést** is - az előzetes letartóztatásával megegyező - **szigorú időhatárokhoz** kell kötni.

➔ **A pótmagánvádló nem indítványozhatja** az előzetes letartóztatást.

Az orvosi titok különleges védelme

Az adatvédelmi törvény szerint az orvosi titok különleges védelmet élvez: az érintett írásbeli hozzájárulása nélkül az orvos csak törvény kivételes rendelkezése alapján adhat felvilágosítást az egészségügyi adatokról. A törvényjavaslat védi a polgárok és a védőügyvédek, a polgárok és a papok közötti bizalmi viszonyt, lényegében az ügyvédi és a gyónási titkot. Azonban nem terjeszti ki ugyanezt a védelmet a hasonló jellegű orvos-beteg viszonyra, az orvosi titokra.

- A védőügyvédeket, a lelkészeket és más egyházi személyeket tanúként tilos kihallgatni, míg az orvosoknak és más egészségügyi dolgozóknak csupán lehetőségük van a vallomástétel megtagadására. A betegek adatainak védelmét jobban szolgálná, ha a törvény nem bízná az orvosok szabad belátására, hogy tanúvallomást tesznek-e, hanem a védőkhöz és a papokhoz hasonlóan kizárná a vallomástételüket, esetükben az orvosi titoknak minősülő tényekről.

- A javaslat szigorú feltételekhez köti az ügyvédi és a közjegyzői irodákban tartott házkutatást: kizárólag bíró jelenlétében végezhető, az adatokat a helyszínen csak a bíró ismerheti meg, a házkutatás nem érintheti az ügyet össze nem függő iratokat. Ugyanilyen szigorú követelményeket kell állítani a kórházakban, orvosi rendelőkben és más egészségügyi intézményekben tartott házkutatások eseteire is. A nem teljesen egyértelmű jogszabályok és a jogsértő rendőri gyakorlat miatt az elmúlt években az adatvédelmi biztos több ajánlást fogalmazott meg a kórházakban, pszichiátria intézetekben, drogambulanciákon kezelt betegek adatainak védelmében. A büntetőeljárás törvény biztosítékot nyújthat a jogsértésekkel szemben.

- A javaslat szent tilos lefoglalni a védőnek az ügyre vonatkozó iratát, valamint azon iratokat, amelyek tartalmára a tanúvallomás

megtagadható, „ide értve az orvosi leleteket is”. A szabályozás itt már hasonlóan kezeli az ügyvédi és az orvosi titkot. Azonban indokolatlan kiemelni az orvosi leleteket a védett iratok köréből, a lefoglalási tilalom ugyanis a betegeket érintő valamennyi egészségügyi iratra vonatkozik. Pontosabb megfogalmazás volna, hogy tilos lefoglalni a betegek adatait tartalmazó egészségügyi iratokat, valamint bármely más iratot, amelynek tartalmára a tanúvallomás megtagadható.

- A terhelt elmeállapotáról készült szakvélemény gyakran tartalmaz olyan egészségügyi vagy más szenzitív adatokat, amelyek nincsenek közvetlen kapcsolatban az ügy elbírálásával (korábbi betegségek, kapcsolat a szülővel stb.). Iratismereteskör, illetve a procedúra későbbi szakaszában ezeket az iratokat az eljárás résztvevői megismerhetik, az iratokról másolatot készíthetnek. A személyes adatok védelmére tekintettel a törvénynek deklarálnia kell, hogy meghatározott mértékben az orvosszakértőt is köti az orvosi titoktartás. Rendelkezni kell a szakvélemény elkészítéséhez szükséges, ugyanakkor az ügyel közvetlenül össze nem függő szenzitív adatok elkülönített és zárt kezeléséről. A szakvélemény nem tartalmazhatja korlátlanul a terhelt, a sértett, a tanú egészségi állapotával kapcsolatos adatokat.

Megállapítható, hogy a betegek adatai, az orvosi titok védelmében a törvénynek tartalmaznia kell a következőket:

➔ **Tanúként nem hallgathatók ki az orvosok és más egészségügyi dolgozók** az orvosi titoknak minősülő tényről, kivéve, ha az érintett ehhez írásban hozzájárult.

➔ **Egészségügyi intézményben csak a nyomozási bíró jelenlétében tartható házkutatás**, és az adatokat a helyszínen csak a bíró ismerheti meg.

➔ **A lefoglalási tilalom** - az orvosi leleteken túl - **kiterjed a betegekre vonatkozó valamennyi egészségügyi iratra**.

➔ **Korlátozni kell a szakvéleményben szereplő**, de az ügy elbírálásával össze nem függő **szenzitív adatok megismerését**.

A jogvédő szervezetek szerepe

Magyarországon számos nemzetközi és hazai jogvédő civil szervezet lát el büntetőeljárással kapcsolatos feladatokat: védelemről gondoskodnak alapvető jogaiban sérelmet szenvedett, hátrányos helyzetű gyanúsítottak számára, vizsgálják a kényszerintézkedések alkalmazását, jogfejlesztő céllal precedens jellegű ügyeket visznek bíróság elé. Az új kódex nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a jogvédő szervezetek az eljárás speciális résztvevői lehetnek.

- A megfelelő védelemhez és a kapcsolattartáshoz való jog a fogva tartott gyanúsítottak esetében alapvető jelentőségű. Gyakran előfordul, hogy a hozzátartozók kérése vagy a sajtóhírek nyomán jogvédő szervezet fel kívánja venni a kapcsolatot az őrizetben lévő gyanúsítottal. A fogva tartó intézmények ezt olykor adatvédelmi indokokkal utasítják el. A törvénynek meg kell akadályoznia az önkényes hatósági döntéseket, és biztosítania kell a kapcsolatfelvétel lehetőségét. Egyrészt elő kell írnia, hogy az őrizetbe vett gyanúsítottakat írásbeli tájékoztatóval kell ellátni a jogvédő szervezetekről, és biztosítani kell számukra, hogy jogi segítséget kérjenek. Másrészt a törvénynek garantálnia kell, hogy a jogvédő szervezet védőügyvédje felajánlhassa a jogi tanácsadás és képviselői lehetőségét: az ügyvédet tájékoztatni kell a fogvatartás helyéről, és a megkeresést közölni kell a gyanúsítottal.

- A javaslat lehetővé teszi a „külön jogszabályban felhatalmazott társadalmi vagy más szervezet” számára, hogy az ügyre vonatkozó álláspontját a bíróság előtt írásban kifejtse, ha a bűncselekménynek több sértettje van, illetve ha egy csoport tekinthető sértettnek. Az *amicus curiae* intézményének bevezetése támogatandó, de a javaslat szűkítő megfogalmazása elfogadhatatlan. A „bíróság barátai”, akik nem hivatalos szakvéleményükkel segítik a bíróságot, nem csak valamelyik jogszabály

által kedvezményezett szervezetek lehetnek, hanem bármelyik - az adott ügyben kompetens - jogvédő egyesület, társadalmi szervezet, alapítvány stb. Sőt, a törvénynek azt sem szabad kizárnia, hogy magánszemélyek terjesszenek elő *amicus curiae*-t, hiszen a jogtudósok, társadalomtudósok, filozófusok álláspontja, illetve más néven közéleti szereplők hozzászólása segítheti a bíróságot a jogilag megalapozott és társadalmilag elfogadható ítélet meghozatalában. Emellett értelmetlen az ügyek körének a javaslatban szereplő szűkítése: *amicus curiae*-t bármely ügyben elő lehet terjeszteni.

- A törvényjavaslat szerint a büntetőügyben eljáró hatóságok megkereséssel fordulhatnak az állami szervek mellett a köztisztviselők, a gazdálkodó szervezetek, az alapítványok és a társadalmi szervezetek felé. A magánintézmények felsorolása e körben rendkívül aggályos. Nem világos, hogy milyen céllal és milyen feltételek esetén kerülhet sor megkeresésre. Nem tisztázott, hogy milyen adatokat kérhetnek a hatóságok. Az általános megfogalmazás sérti az adatkezelés célhoz kötöttségének elvét.

Tehát a törvényjavaslat szövege további változtatásokat és pontosítást igényel:

- ☞ Minden fogva tartott gyanúsítottnak joga van ahhoz, hogy **írásbeli tájékoztatást kapjon a jogvédő szervezetekről**. A törvénynek biztosítania kell, hogy **jogvédő szervezet ügyvédje felajánlhassa a tanácsadás és a képviselői lehetőségét** a fogva tartott gyanúsított számára.

- ☞ **Amicus curiae-t bármely civil szervezet és magánszemély bármilyen ügyben előterjeszthet.**

- ☞ Az eljáró hatóságok **nem intézhetnek - közelebről meg nem határozott - megkeresést a magán-szervezetekhez.**

Egyéb alkotmányos aggályok

Az említettekén túl a javaslat tartalmaz néhány rendelkezést, amely alkotmányos elveket sért és ellentétes a kódex szellemiségével. Az alábbiakban a TASZ-álláspont ezekre hívja fel a figyelmet.

- Az ártatlanul elszenvedett szabadság-elvonásért kártalanítás jár. A javaslat azonban számos kivételt fogalmaz meg. Így nem jár kártalanítás akár hosszú börtönök után sem, ha a terhelt az alapügyben nem felelkezett. Ezzel szemben a jogorvoslati jogról való lemondás nem azonos a szabadságvesztés tudatos vállalásával, még kevésbé a bíróság megtevesztésével. A vádlottnak joga van kábrándulni az igazságszolgáltatás rendszeréből, és az sem zárható ki, hogy fenyegetés, esetleg hamis ígéret nyomán maradt el a felelkezés. Tehát az éltelt belenyugvása nem mentesítheti az államot az emberi jogokat sértő hibájának következménye alól.

A javaslat szerint nem jár kártalanítás a letartóztatásért, ha a gyanúsított ugyan nem törekedett a hatóságok megtevesztésére, de „felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja reá terelődjék.” Ilyen esetben a kártalanítás teljes kizárása helyett incokolt a polgári jogi kármegosztás szabályait alkalmazni: a károkozó állam és a károsult terhelt - a körülmények által meghatározott mértékben - közösen viselik a kárt.

Mindemellett a javaslat nem ad választ arra a kérdésre, hogy jár-e kártalanítás a szabadság-elvonásért, ha több bűncselekmény gyanúja miatt indult eljárás, de a bíróság a vádak egy része alól felmentette a terheltet.

- A nyomozás meghatározott feltételek esetén megszüntethető a gyanúsítottal szemben, ha együttműködik a hatóságokkal: információkat szolgáltat „az ügy, illetőleg más büntetőügy bizonyításához”. E megfogalmazás alapján nem pusztán a saját ügyében a főbűnösök ellen való gyanúsított mentesülhetne, hanem lehetőség volna besúgó hálózat kiépítésére hatósági nyomásgyakorlás eredményeként. Aki vállalja, hogy a jövőben adatokat szolgáltat különböző bűncse-

lekményekről, elkerülheti a felelősségre vonást. Ennek megakadályozása érdekében a kódexnek ki kell mondania, hogy a gyanúsított kizárólag a saját ügyével, illetve azzal szorosan összefüggő, folyamatban lévő büntetőüggyel kapcsolatban szolgáltathat adatokat.

- A javaslat garanciális szabálya, hogy a védő nem hallgatható ki tanúként arról, amiről mint védő szerzett tudomást. Ugyanakkor előfordul, hogy az eljárás során a védő tanúsíthatná a terhelttel szemben elkövetett jogsértést (eljárási szabályok megsértése a kihallgatáson, a terhelt fenyegetése, kényszerítése, bántalmazása), bizonyítva az eljárás törvénytelenységét. Ezért a vallomástétel tilalom alól kivétel jelenthet, ha a terhelt írásban felmenti a védőjét a titoktartási kötelezettség alól valamely eljárási cselekménnyel kapcsolatos tényközlés tekintetében.

- A hatályos eljárási rend szerint a nyomozati szakban fel kell függeszteni a büntetőeljárást azzal szemben, akit csekély mennyiségű kábítószer saját használatú birtoklásával vagy előállításával gyanúsítanak, ha az érintett vállalja, hogy hat hónapos gyógykezelésben részesül. A javaslat ezt - a gyakorlatban jól bevált - lehetőséget megszünteti, helyette az ügyész feladatává teszi, hogy a nyomozás lezárása után a védelmést elhalassza, és a gyanúsítottat a gyógykezelés felé irányítsa. Itt a rendelkezések kötelezettségként fogalmazzák meg a részvételt a függőséget gyógyító kezelésben, holott annak vállalása önkéntes. A javaslat szóhasználatából úgy tűnik ki, mintha a hatóságnak módja lenne arra, hogy a terheltet kötelezze pszichés betegségének gyógyítására. Emellett indokolatlan pártfogó ellenőrzése alá helyezni a kezelést választó drogbetegeket, és szükségtelen más szervek segítségének igénybevétele. A tervezett szabályozás bizonytalanságot okozna a jogalkalmazás során.

- A javaslat adós számos tájékoztatáshoz fűződő jog deklarációjával: Lefoglaláskor, ha az irat birtokosa nem járul hozzá az irat megvizsgálásához, akkor zárt borítékban lepecsételve átadhatja a lefoglalást végzőnek, és ez esetben a bíróság dönt az irat lefoglalhatóságáról. Ám ez a jogosultság csak abban az esetben érvényesülhet, ha a lefoglalás előtt az érintettet tájékoztatják a zárt kezelés lehetőségéről. A javaslat szerint a

titkos információgyűjtésről csak akkor kell tájékoztatni az érintettet, ha ellene nem indult büntetőeljárás, és az értesítés a büntetőeljárás sikerét nem veszélyezteti. Az információs önrendelkezési joggal összhangban olyan kiegészítés szükséges, amely szerint legkésőbb a bíróság ügydöntő határozata után értesíteni kell az érintettet a titkos adatgyűjtés tényéről, indokáról, helyéről és idejéről. Az ún. puhatolás alkalmával a nyomozó hatóság adatokat gyűjthet a bizonyítási eszközök megszerzése érdekében. Puhatolásra tipikusan akkor kerül sor, ha ismeretlen tettes ellen indult eljárás, és a hatóság meghatározott személy gyanúsításához gyűjt információkat. Azon túl, hogy a törvénynek a javaslatnál pontosabban kell meghatároznia az adatfelhasználás feltételeit, rendelkeznie kell az érintettek utólagos tájékoztatásáról is.

Tehát a törvényhozóknak a kódex vitájakor figyelemmel kell lenniük a következőkre:

- A felelőbeszélés hiánya és a terhelt felróható magatartása a gyanúsításban **nem zárhatja ki a kártalanítást**.

- **A nyomozás megszüntetésére** csak akkor kerülhet sor, ha **a gyanúsított a saját ügyével**, illetve azzal szorosan összefüggő, folyamatban lévő büntetőüggyel kapcsolatban szolgáltat adatokat.

- **A védő tanúvallomást tehet** az eljárási cselekményekkel kapcsolatban, ha ehhez **a terhelt írásban hozzájárul**.

- **A kábítószerfogyasztókra** vonatkozó eljárási szabályok megváltoztatása sértene a **jogbiztonságot**.

- Az érintetteket **tájékoztatni kell a titkos információszerzésről és a puhatolás során róluk gyűjtött adatokról**, valamint a lefoglalásnál **tájékoztatást kell adni a zárt iratkezelés lehetőségéről**.

A kódex és más jogszabályok

Az új kódex nem tekinthető az igazságügyi reform végpontjának, sokkal inkább olyan új szellemű törvény, amely lendületet adhat a jogrendszer meghaladott elemei, illetve a közelmúltban alkotott néhány alapjogsértő törvény felülvizsgálatához. A leendő büntetőeljárás törvényben megfogalmazott alapelvek és garanciák érvényesülését ugyanis más - ma hatályban lévő - jogi előírások leronthatják.

- A javaslat lehetőséget ad olyan okiratok és tárgy bizonyítási eszközök felhasználására, amelyeket valamely hatóság a büntetőeljárás megindítása előtt egyszerű módon készített vagy szerzett be. A problémát az okozza, hogy korábban a büntetőeljárás garanciák megkerülésére hoztak létre alapjogokat sértő jogintézményeket. A rendőrségi törvény például lehetővé teszi, hogy tizenkét órára előállítsák azt, aki püncselekmény elkövetésével gyanúsítható (nem kell „alapos gyanú”), s ennek során az érintett köteles válaszolni a rendőrök kérdéseire. A gyakorlatban ezt az időt elszámoltatásra használják fel, amikor a fogva tartottól várják el, hogy tisztázza magát, ugyanakkor az önvéd tilalma, a védőhöz való jog és más garanciák nem érvényesülnek. A javaslat szerint az elszámoltatás alkalmával készült okirat a büntetőeljárás során felhasználható lenne. Hasonló módon kerülhetnének be a büntetőeljárásba a korábban folytatott titkos adatgyűjtés során nyert információk is. A rendőrségi és a nemzetbiztonsági törvény tágabb kereteket nyújt az operatív műveletekre, ezért a nyomozó hatóságok a processzus megindítása előtt gyakrabban élnének majd a lehetőségekkel. Problémát okoz az is, hogy a javaslat kizárólag a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzésről (levélfelbontás, telefonhallgatás stb.) rendelkezik. A bírói engedélyhez nem kötött besúgói szolgálatok igénybevétele, a titkosrendőri fellépés ugyanis a magánszféra hasonlóan súlyos korlátozását jelentheti.

• A nyomozó hatóságok a postai küldemények tartalmát csak a bíróság engedélye alapján ismerhetik meg - fogalmaz a törvényjavaslat. Ezzel szemben a vámtörvény lehetőséget biztosít a vám- és pénzügyőrség számára - amely nyomozó hatóságnak minősül -, hogy kábítószer felderítése érdekében a leveleket felbontsa, „belső áruvizsgálatot tartson”. A levéltitok sérelmét jelenti, hogy vámőrök bírói engedély nélkül ismerhetik meg postai küldemények tartalmát. Az elmúlt évben tucatnyi eljárás indult azt követően, hogy Hollandiából érkező levelekben néhány tizedgramm hasist találtak. A levelek címzettjeit gyakran gyanúsítottá nyilvánították, és számos jogkorlátozó intézkedést hajtottak végre velük szemben. A vámtörvényt

tehát összhangba kell hozni a büntetőeljárás törvényével, vagyis a vámőrök tevékenységét is a nyomozási bíró felügyelete alá kell helyezni.

Megállapítható, hogy módosítani kell az új büntetőeljárás törvény kijátszására lehetőséget biztosító jogszabályokat.

☉ **A rendőrségi törvény** módot ad a gyanúsítottak elszámoltatására és a büntetőeljárás garanciák nélküli adatgyűjtésre.

☉ **A nemzetbiztonsági törvény** szintén tág teret biztosít a titkos információgyűjtésre.

☉ **A vámtörvény** szerint a vámőrök tiltott drogok felderítése érdekében bírói engedély nélkül is felbonthatnak postai küldeményeket.

A TASZ-álláspontról megírásánál - a szerzők szíves hozzájárulásával - felhasználtuk Bárd Károly *A törvény és az ő alkalmazói*, valamint Szikinger István *A büntetőhatalom és az egyéni jogok* című tanulmányát (Mindkét írás a *Fundamentum* 1997. évi 2. számában jelent meg.)

TASZ

TASZ AZ ÉLÉS BÉKEÉRT A SZABADSÁGJOGOKÉRT

TASZ

TASZ AZ ÉLÉS BÉKEÉRT A SZABADSÁGJOGOKÉRT

1011 BUDAPEST,
JÉGVEREM UTCA 8. III. 12.
TEL./FAX: 201-7375; 214-7102
E-MAIL: HCLU@MAIL.C3.HU
HOME-PAGE: WWW.C3.HU/HCLU

A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNYJAVASLATRÓL

Az előzetes letartóztatás (129-136.§)

A büntetőeljárás törvényjavaslat szerint az előzetes letartóztatást büntetésvégrehajtási (bv.) intézetben kell végrehajtani [135. § (1)]. Ugyanakkor a javaslat lehetővé teszi, hogy a letartóztatásban lévők - bíró, illetve ügyész határozata alapján - hatvan napig a rendőrségi fogdáknak helyezték el [135. § (2)].

Az új eljárási kódex korábbi tervezete még azt tartalmazta, hogy bíró határozata alapján öt napig, ügyész rendelkezése nyomán pedig kétszer három napig tarthatók rendőrségi fogdában a letartóztatottak. Végül a törvényjavaslat a határidőt hatvan napra emelte, az indoklás szerint egyrészt azért, mert nincs elég hely a bv. intézményekben, másrészt azért, mert a rendőrségnek sincs elég embere és pénze arra, hogy a kihallgatásokra, eljárási cselekményekre a bv.-ből szállítsa a rendőrségre a letartóztatottakat. A tervezett szabályozás és annak indoklása azonban elfogadhatatlan:

1. Az Európa Tanács keretei között működő, a kínzás és az embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult bizottság 1994-ben folytatott vizsgálatokat Magyarországon. A bizottság a jelentésében többek között marasztalta el az államot, mert a rendőrségen is tartanak fogva letartóztatottakat. A dokumentum a rendőri brutalitás számos esetét ismerteti, majd összefoglalásként megállapítja: "A legtöbb esetben az érintett személyek azt állították, hogy miután a kezeiket a hátuk mögött összebilincselték (vagy a bokájuknál fogva valamilyen bútordarabhoz bilincselték őket), meggumibotozták, öklözték, pofozták vagy rugdalták őket a rendőrtisztek. A küldöttség úgy találta, hogy az esetek egy részében az állításokat alátámasztották az orvosi jelentések. Az összes rendelkezésre álló információ fényében a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a budapesti rendőrség által a szabadságuktól megfosztott személyek a rossz bánásmód nem elhanyagolható kockázatának vannak kitéve."
2. Az Európa Tanács bizottságáéhoz hasonló következtetésekre jutott a COLPI és a Magyar Helsinki Bizottság 1996-ban készült, Előrehozott büntetés című felmérése: minden ötödik gyanúsított számolt be arról, hogy a folyamatban lévő eljárás során rendőri agresszió érte. Az elemzés azt javasolja, hogy "az előzetes letartóztatást - az őrizet első 72 órája után - bv. intézetekben hajtsák végre, és a büntetőeljárás törvényből fokozatosan tűnjön el minden, ezzel ellentétes kivételes szabály."
3. A rendőrségi fogdák állapota és befogadóképessége sok helyen semmivel sem jobb, mint a börtönöké. (Ezt bizonyítja a COLPI-MHB felmérés is.) Sőt, a tisztességes eljáráshoz való jog sérül, ha a letartóztatottak a nyomozó hatóságnak kiszolgáltatva, állandó félelemben, embertelen körülmények között töltik a büntetőeljárás napjait.

4. Alapvető jogok korlátozására nem kerülhet sor "helyhiány" miatt. Ellenkező esetben - ad absurdum - a halálbüntetés vagy a gályarabság is igazolható lenne arra hivatkozva, hogy nincs elég hely a fegyházakban a súlyos bűnök miatt elítéltek számára.
5. Ha a bíróság elrendelte a gyanúsított előzetes letartóztatását, akkor a büntetőeljárás a legritkább esetben fejeződik be néhány héten belül. Tehát a fogvatartottakat - a törvényes határidő lejártával - előbb-utóbb úgyis át kell szállítani a büntetés-végrehajtási intézményekbe. Más szóval, ha kevés a hely, akkor a tervezett szabályok nem segítik a zsúfoltság elkerülését. Célszerűbb volna a rendőrségi fogdák most zajló bővítése helyett a börtönökben biztosítani megfelelő körülményeket a letartóztatottak számára. Egyúttal a jogszabályok módosításával garantálni kell a gyakori - az elítéltekénél gyakoribb - kapcsolattartás és csomagfogadás lehetőségét.
6. A helyhiányra hivatkozó érvelések azon előfeltevésen alapulnak, hogy a jövőben sem csökken az előzetes letartóztatások száma. Holott más rendelkezéseivel maga a törvényjavaslat teremti meg a feltételeit annak, hogy több gyanúsított védekezhessen szabadlábban: egyrészt szigorúbb követelményeket fogalmaz meg a letartóztatás elrendeléséhez, másrészt széles körben lehetővé teszi a bírák számára, hogy a teljes szabadságelvönás helyett másfajta intézkedéseket alkalmazzanak: megjelenik az óvadék intézménye, és a lakhelyelhagyási tilalom bővül a házi őrizet formájával. Emellett talán bizhatunk abban, hogy lassacskán változik a bírói mentalitás is. Ma ugyanis a bírák a nyomozó hatóságok kényelmi szempontjait ("jobb, ha kéznél van a gyanúsított") veszik alapul, ezért az ügyészségtől érkező letartóztatási indítványok kilencvenhárom százalékának helyt adnak. Az új szabályok és a bírák szemléletének változása alapján azzal kell számolni, hogy a jövőben kevesebb esetben fog sor kerülni az előzetes letartóztatás elrendelésére.

Következésképpen, ha a törvényhozók lehetővé teszik, hogy a legsúlyosabb büntetőeljárási kényszerintézkedést, az előzetes letartóztatást rendőrségi fogdáknak hajtsák végre, akkor nem a szűkös források kényszerének engedelmessékednek, hanem az alapjogsértő rendőri kényszer feltételeit biztosítják.

Az őrizet meghosszabbítása (130.§(4)bekezdés)

A bíró jogosult az őrizetet 6 nappal meghosszabbítani, vagyis elhalaszthatja a döntést az előzetes letartóztatás tárgyában. E rendelkezés célja is feltehetően az, hogy csökkenjen az előzetes letartóztatások száma, és az őrizet meghosszabbításának ideje alatt megnyugtatóbban lehessen tisztázni, hogy indokolt-e a személyes szabadság további korlátozása.

Ugyanakkor jelentős a veszélye annak, hogy az őrizet meghosszabbításának lehetősége nem fog egyebet jelenteni, minthogy az előzetes letartóztatás előtt még 6 napig bizonytalan helyzetben van a terhelt, és ezt az időszakot a gyanúsított megtörésére használják fel.

- 72 óra elegendő idő kell legyen a nyomozó hatóság számára ahhoz, hogy beszerezzék az előzetes letartóztatáshoz szükséges bizonyítékokat, felderítsék a terhelt körülményeit.
- Az őrizet meghosszabbítása esetén a rendőrség és az ügyészség, vagyis azok a hatóságok, amelyek a terhelt előzetes letartóztatását indítványozták, nem érdekeltek abban, hogy mentő körülményeket derítsenek fel, olyan adatokat tisztázzanak, melynek eredményeként az előzetes letartóztatás elrendelésére már nem lesz mód.

- Az őrizet meghosszabbítása esetén a terhelt ugyan bíró elé állítják az előírt határidőn belül, azonban bírói döntés nem születik a fogvatartásról. Így ez a rendelkezés csak formailag tesz eleget az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5.cikk 4.pontjának, tartalmilag azonban aggályokat vet fel.

Ezért:

- az őrizet meghosszabbítását csak a terhelt vagy védője indítványa alapján lehessen elrendelni
- a 72 órán túl meghosszabbított őrizetet - az előzetes letartóztatáshoz hasonlóan - csak büntetésvégrehajtási intézményben lehessen foganatosítani (az előző fejezetben kifejtett indokok erre az esetkörüre is vonatkoznak).

Feljelentés elutasítása (175.§) és a nyomozás megszüntetése (192.§) az együttműködő gyanúsítottal szemben

Ha a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy az ügy, illetve más büntetőügy bizonyításához - illetve felderítéséhez - hozzájárulva olyan mértékben együttműködik, hogy az együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik, akkor a nyomozás megszüntethető, sőt akár már a feljelentés elutasítható.

Nincs semmilyen garancia azonban arra, hogy ha a gyanúsított együttműködik, és a szolgáltatott információt, együttműködést az ügyészség alkalmasnak találja arra, hogy a nyomozást megszüntesse az együttműködő gyanúsítottal szemben, akkor ez az ügy a gyanúsított számára végleg lezáruljon. Ugyanis a 191.§ alapján az elévülési időn belül az eljárást újra folytathatják ellene, így garancia hiányában a terhelt függő, kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet. A nyomozó hatóság időről időre felkeresheti, és információ adására kényszerítheti, vagyis akarata ellenére beszervezhetik.

Meg kell teremteni annak a garanciáját, hogy aki eleget tett vállalásának, azzal szemben az eljárás ne legyen később folytatható.

A feljelentés elutasításának szabályai lényegében lehetővé teszik a rendőrök számára, hogy munkájuk során az emberölés kivételével bármilyen bűncselekményt büntetlenül kövessenek el. Amennyiben a jogalkotó lehetővé kívánja tenni azt, hogy a rendőrügynök egy bűnszervezetbe beépülve részt vegyen egy ideig a szervezet által elkövetett bűncselekményekben, akkor ezt sokkal részletesebben, pontosabban kell szabályozni. E rendelkezéseket a Rendőrségi Törvényben célszerű elhelyezni, és e szabályok kialakítására határidőt kell megállapítani. A mentesülés azonban semmiképpen nem terjedhet ki a rendőrök által elkövetett hivatali bűncselekményi körre.

Az egészségügyi adatok kezelése az egyes büntetőeljárás cselekmények során.

Az adatvédelmi biztos vizsgálatai nyomán megállapítható, hogy az állampolgárok fokozottan érzékenyek személyes adataik biztonságára.

Az egészségügyi adatok mint az egyén személyes adatainak egyik legfontosabb csoportja, fokozott védelmet igényelnek a büntetőeljárásban is. Az egészségügyi adatok között ugyanis olyan információk szerepelnek, melyek harmadik személyek előtti ismertté válása az egyén személyiségi jogait és érdekeit súlyosan sértik vagy veszélyeztetik.

Ezen belül speciális terület a drogbetegek adatainak kezelése. Magyarországon a kábítószeres fogyasztását is bünteti a törvény. Ezen a területen tehát kétféle érdek ütközik: a bűnüldözési érdek és a kábítószerfüggő személyek gyógyításához, illetve a prevencióhoz fűződő társadalmi érdek. Ezek az érdekek viszont egyszerre nem érvényesülhetnek, ugyanis a kábítószerfogyasztók csak akkor fogják igénybe venni az intézményes segítségnyújtási lehetőségeket, ha biztosak lehetnek abban, hogy ezzel nem vonják magukra a büntetőeljárás veszélyét.

A Rendőrségi törvénynek a rendőrség adatkezelésére vonatkozó szabályai szerint a rendőrség különleges adatot csak a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyre vonatkozóan, a konkrét cselekménnyel közvetlenül összefüggően kezelhet. (Rtv. 80.§)

A büntetőeljárás törvényjavaslat azonban a különleges adatok kezelésére vonatkozóan speciális rendelkezéseket nem tartalmaz, ezért szükséges ebben a törvényben is rögzíteni e szabályokat, tekintettel arra, hogy az eljáró hatóságok közül csak a rendőrségre vonatkoznak az Rtv. szabályai. Indokolt a büntetőeljárás törvényben is garanciát teremtteni arra, hogy az eljáró hatóságok meghatározott keretek között juthassanak különleges adatok birtokába.

Mindezekre figyelemmel a következő elveket kell szem előtt tartani a büntetőeljárás belüli egészségügyi adatkezelési szabályok kialakítása során:

- Csak a bizonyításhoz elengedhetetlenül szükséges egészségügyi adatok kezelhetők a büntetőeljárás során az érintett írásbeli beleegyezése nélkül.
- Az eljáró hatóság birtokába jutott egészségügyi adatok nem lehetnek hozzáférhetők harmadik személyek számára.
- A nyomozás során föl nem használt adatokat a nyomozó hatóság köteles haladéktalanul törölni.
- A büntetőeljárásban a rendőrség a gyanú és a tanúk körének meghatározásakor, annak céljából, hogy a szakmai szempontok korlátozzák a személyes adatok felhasználását, alkalmazzon orvosszakértőket.

A fenti elvek alapján az egyes eljárási cselekmények során az adatkezelésre a következő javaslatokat tesszük:

1. A házkutatás (149.§)

Indokoltnak tartjuk, hogy az egészségügyi intézményben tartott házkutatásra is a 149.§(6) bekezdésének szabályai vonatkozzanak, vagyis a közjegyzői, ügyvédi irodához hasonlóan házkutatás csak a bíróság jelenlétében legyen végezhető, és az iratok tartalmát csak a bíróság ismerhesse meg, továbbá a házkutatás nem érintheti a büntetőeljárással össze nem függő iratokat. Ez elegendő többletgaranciákat jelentene az általános szabályokhoz képest.

2. A lefoglalás (151-157.§)

A házkutatás szabályaihoz hasonlóan a közjegyzői illetve ügyvédi iroda - sőt a sajtótermék szerkesztősége - iratainak a lefoglalását is csak a bíróság rendelheti el (151.§ (3) bek.). E körbe be kell illeszteni az egészségügyi intézmény iratait is, hiszen semmi nem indokolja, hogy pl. a sajtótermék szerkesztőségében őrzött adatokat az orvosi titoknál erősebb garanciák védjék.

A büntetőeljárás törvényjavaslat jelenleg általános tilalmat tartalmaz az orvosi leletek lefoglalásával kapcsolatban a 152.§ (2) bek. d) pontjában. Ez a szabályozás álláspontunk szerint ellentétes lehet a beteg érdekeivel.

Elképzelhető olyan eset, amikor az egészségügyi dokumentációt nem azért akarja a nyomozó hatóság megismerni, mert a betegről akar informálódni. Ha az orvos ellen folyik a büntetőeljárás, és a bűncselekmény összefügg hivatásának gyakorlásával, szükségessé válhat az egészségügyi dokumentáció - beleértve az orvosi leleteket - tartalmának megismerése.

A betegeknek biztosított adatvédelem nem akadályozhatja azt, hogy az orvos elleni eljárásban bizonyítékokat lehessen beszerezni. Azonban ilyenkor fokozottan körültekintően kell eljárni, hiszen az eljárásban részt nem vevő személyek adatai kerülnek be a bizonyítékok körébe. Ezért ebben az esetben is garanciát kell biztosítani arra, hogy csak az ügygel összefüggő iratok kerüljenek a bizonyítékok körébe, és az így megismert személyi adatok más célra nem használhatóak fel.

Összefoglalva: javaslatunk szerint az egészségügyi iratok lefoglalásának a legmegfelelőbb szabályozása az lenne, ha a lefoglalást csak bírói engedély alapján, a bíró jelenlétében végezhetnék, és a lefoglalt iratokat a helyszínen vennék zárt kezelésbe, és adnák a bíró őrzésébe. A bíró szakértő igénybevételével választaná ki a lefoglalt dokumentumok közül a nyomozás számára fontos iratokat. A szakértő igénybevételére vonatkozó javaslat megegyezik Majtényi László adatvédelmi biztos álláspontjával, melyet 1997. december 9.-én adott ki a Fővárosi Nyíró Gyula Kórházban tartott házkutatások során a személyes adatokat tartalmazó dokumentumok lefoglalásának jogszerűségével kapcsolatban.

3. Egészségügyi adatok továbbítása megkeresésre

A jelenlegi gyakorlat szerint a megkeresés során szűkítés nélkül kéri megküldeni a terhelte vonatkozó egészségügyi dokumentációt. A büntetőeljárás törvényjavaslat 71.§-a, amely a megkeresést szabályozza, általános és kötelező adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő. Ez a rendelkezés, figyelembe véve az egészségügyi adatkezelési törvény 4.§ (4), valamint a 23.§(1-2) bekezdését és az adatvédelmi törvény előírásait, túlzottan általános megfogalmazással él. Nem deklarálja a hivatkozott jogszabályok által megkövetelt célhoz- kötöttség és arányosság követelményét. A javaslatunk az, hogy a büntetőeljárás törvényjavaslat megkeresésről szóló 71.§-a, vagy 63.§-a egészüljön ki az alábbi szövegrésszel:

" A megkeresés (adatkezelés) csak annyi és olyan személyes adatra vonatkozhat, amely az adatkezelési cél megvalósításához elengedhetetlenül szükséges. A megkeresésben az adatkezelés pontos célját és a kért adatok körét meg kell jelölni."

4. Az igazságügyi orvosszakértők adatkezelésével kapcsolatos problémák

- A törvénytervezet nem teszi lehetővé, hogy a szakértő a szakvélemény kialakításához szükséges további iratokat és adatokat maga is beszerezhesse, ezeket csak a kirendelő útján kérheti. Álláspontunk szerint a szakértőnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a rendelkezésére álló adatokon túl a szakvélemény kialakításához szükséges egészségügyi adatokat maga szerezzé be az egészségügyi intézménytől. A szakértő által foganatosított megkeresésre vonatkozik a 71.§-hoz adott véleményünk.
- A szakvélemény leleti része jelenleg tartalmazza a terheltnek a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezése (exploratio) során tett nyilatkozatát. Az orvosszakértői vizsgálaton a terhelt nem kihallgatáson, hanem orvosi jellegű szituációban van, nincs jelen védő és a jogaira sem figyelmeztetik. A BH 1995/449. számú bírósági határozat alapján a terheltnek az orvosszakértő által a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés során tett nyilatkozata nem értékelhető a büntetőeljárásban bizonyítékként. Azonban ez nem elegendő garancia arra, hogy a nyomozó hatóság sem használja fel a gyanúsított ellen az orvosszakértőnek előadottakat. Ezért megnyugtatónak azt tartanánk, ha törvényjavaslat 108.§-át az alábbi rendelkezéssel egészítenék ki:

"A szakvélemény nem tartalmazhatja a vizsgálat alá vont személynek a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés során tett nyilatkozatát."

- A törvényjavaslat 105.§ (4) bekezdése szerint a kirendelő meghatározhatja azokat a vizsgálatokat, melyeket a szakértőnek a kirendelő jelenlétében kell elvégezni. Mivel az orvosszakértő előtti megjelenés során a büntetőeljárás garanciák egy része nem érvényesül (pl.kioktatás a válaszadás megtagadásának lehetőségére), és a vizsgálat jellege egyébként sem indokolja, ezért a következő szűkítést tartjuk indokoltnak:

105.§ (4) bek.:A kirendelő meghatározhatja azokat a vizsgálatokat, melyeket a szakértőnek a kirendelő jelenlétében kell elvégeznie." Ez alól kivételt képez a terhelt, a sértett illetve a tanú orvosszakértői vizsgálata."

Ez a megszorítás nem zárja ki azt, hogy amennyiben a szakértő személyes biztonsága érdekében szükséges, akkor a nyomozásban részt nem vevő biztonsági személyzet a vizsgálaton jelen legyen.

- További adatvédelmi problémákat vet föl az az eset, ha a nyomozást több terhelt ellen folyik. Ilyenkor az orvosszakértői véleményben, illetve a terhelt által benyújtott orvosi iratokban szereplő, és a bűncselekménnyel egyébként össze nem függő adatokat a többi terhelt illetve védőik is megismerhetik, ezáltal sérül a terhelt személyes adatainak védelméhez fűződő joga. Javasoljuk, hogy az eljárás során ezeket az adatokat kezeljék zártan, azokba csak a nyomozási bíró engedélyével és csak az tekinthessen be, akinek ehhez érdeke fűződik.

Más szakértő alkalmazásának szabályai (112.§) és a fegyveregyenlőség

A törvényjavaslat lehetővé teszi, hogy a terhelt vagy a védő maga gondoskodjon szakvélemény készíttetéséről, de ez a bizonyítékok körében szakvéleményként csak akkor szerepelhet, ha a bíró, illetve az ügyész jóváhagyja. Ez vonatkozik arra az esetre is, ha a felkért szakértő szakértelme nem vonható kétségbe. (Ld. a 112.§-hoz fűzött indokolást)

Álláspontunk szerint a fegyveregyenlőség elvének nem felel meg a fenti megszorítás, indokolatlan a hatóság engedélyéhez kötni a kompetenciával rendelkező személy szakértőként való közreműködését.

Amicus curiae (59.§(2))

Üdvözlendő, hogy a javaslat bevezeti az amicus curiae intézményét. Ugyanakkor olyan szűkítő meghatározásokat tartalmaz, melyek indokolatlanok.

- Nem elfogadható, hogy csak a sértett érdekében lehet felszólalni, és csak akkor, ha az ügyben több sértett van, vagyis az egyének közelebről meg nem határozható csoportja tekinthető sértettnek.
Lehetővé kell tenni, hogy csak egy sértett, vagy akár a terhelt érdekében, vagyis bármely ügyben a bíróság barátai álláspontjukat kifejthessék.
- Indokolatlan, hogy csak az erre felhatalmazott szervezetek élhessenek ezzel a lehetőséggel. A bíróság barátai nem hivatalos szakvéleményükkel segítik a bíróságot, így bármilyen, a kompetenciáról határozó lista felállítása indokolatlan. Azt sem szabad kizárni, hogy magánszemélyek - jogtudósok, filozófusok, társadalomtudósok stb. - hozzászólása segítse a bíróságot a döntés meghozatalában.

Budapest, 1998.január 12.

T Á R S A S Á G A S Z A B A D S Á G J O G O K É R T